

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Юридичний факультет

Кафедра кримінального права та правоохоронної діяльності

КРИМІНОЛОГІЯ

**КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ З ТЕМИ 9:
«КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ
ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ»**

Конспект лекції підготувала: Плутицька К. М.,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального
права та правоохоронної діяльності
Запорізького національного університету

Запоріжжя — 2025

ТЕМА 9 «КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ»

«Цілком неосвічена людина може хіба що обчистити товарний вагон, а випускник університету може викрасти цілу залізницю»

Т. Рузвельт

План:

- I. Поняття та загальна характеристика економічної злочинності.**
- II. Кримінологічна характеристика окремих видів економічної злочинності.**
- III. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє економічні кримінальні правопорушення.**
- IV. Детермінанти економічних кримінальних правопорушень.**
- V. Запобігання економічним кримінальним правопорушенням.**

I. Поняття та загальна характеристика економічної злочинності.

Кримінальні правопорушення у сфері економічної діяльності є тією частиною корисливої злочинності, яка безпосередньо пов'язана з економічними відносинами суспільства. Ці кримінальні правопорушення, посягають на власність та інші економічні інтереси держави, окремих груп громадян (споживачів, партнерів, конкурентів), а також на порядок управління економічною діяльністю з метою отримання наживи, найчастіше в рамках і під прикриттям законної економічної діяльності.

Початок розробки уявлень про злочинність у сфері економічної діяльності, у ринковій економіці було покладено в 40-х роках минулого століття американським кримінологів Едвіном Сатерлендом, який ввів у науковий обіг поняття «білокомірцевої злочинності» як злочинності, що представляє сукупність кримінальних правопорушень, вчинених високопосадовцями у сфері бізнесу, особами в процесі професійної діяльності в інтересах як юридичних осіб, так і у своїх власних. Однак вузькість даного підходу, пов'язана з тим, що економічні кримінальні правопорушення вчиняються не тільки керівниками від імені та в інтересах підприємства, а й іншими особами, вимагала перегляду такого трактування поняття «білокомірцевої злочинності».

Тенденція до розширення цього поняття виявлялася у двох взаємопов'язаних аспектах: а) розширення кола суб'єктів даних кримінальних правопорушень (до них стали відносити не тільки вищих керівників корпорацій, а й інших службовців, незмінним залишився тільки ознака вчинення кримінального правопорушення в процесі професійної діяльності); б) розширення переліку кримінальних правопорушень, що належать до економічних, включення в нього таких діянь, як ухилення від сплати податків, комп'ютерні та інші кримінальні правопорушення, які заподіюють шкоду економіці держави або її окремим галузям, підприємницькій діяльності, а також економічним інтересам окремих груп громадян.

У зв'язку з реформуванням економіки України, появою нових форм власності, розвитком ринкових відносин, інтеграцією країни у світову економіку у вітчизняній кримінології підхід до розуміння злочинності у сфері економічної діяльності

зблизився з визначенням цього явища в країнах із розвинутою ринковою економікою.

У сучасній кримінології під *економічною злочинністю* розуміють соціально-економічне деструктивне для економіки держави явище, що проявляється у вчиненні умисних корисливих кримінальних правопорушень у сфері легальної й нелегальної господарської діяльності, основним і безпосереднім об'єктом якої є майнові відносини і відносини у сфері виробництва, обміну, розподілу і споживання товарів і послуг із метою одержання кримінально протиправних доходів. Даний різновид злочинності необхідно відрізнити від загальнокримінальної корисливої злочинності — сукупності кримінальних правопорушень, що виражаються в прямому незаконному заволодінні чужим майном із метою безпідставного збагачення 1) без використання суб'єктами свого службового становища і 2) не пов'язаних із порушенням господарських зв'язків і відносин у сфері економіки, тобто крадіжки, грабежі, розбійні напади, шахрайські дії, вимагання й частина присвоєнь чужого майна.

З позицій економічної теорії економічна діяльність являє собою ініціативну, самостійну діяльність громадян і їхніх об'єднань, спрямовану на отримання прибутку або особистого доходу і здійснювану на їхній ризик і під їхню майнову відповідальність. За суттю, мова йде про діяльність підприємницьку. Таке розуміння її найбільш підходить для цілей кримінологічного аналізу злочинності в даній сфері і є першою інтегруючою ознакою даної групи кримінальних правопорушень. Отже, економічні кримінальні правопорушення вчиняються у сфері економіки і спрямовані проти елементів легальної економіки, економічної діяльності. *Родовим об'єктом* таких кримінальних правопорушень є економічні відносини, яким свідомо чи несвідомо завдається шкоди.

Другою інтегруючою ознакою, що об'єднує ці склади, можна вважати заподіяння шкоди охоронюваним законом економічним інтересам усього суспільства і громадян спеціальними суб'єктами, тобто не сторонніми для об'єкта керування людьми, а включеними в систему економічних відносин, на які вони посягають. Тобто їхнім *суб'єктом* є здебільшого учасник економічної діяльності, що має окремий економічний інтерес та прагне отримати власний економічний результат, або рідше особа, не причетна до цієї діяльності, яка має ціль скористатися в кримінально протиправний спосіб її елементами чи результатами. Також кримінально протиправна економічна діяльність спрямована на її організаційне забезпечення, насамперед через корупційні зв'язки й підтримку органів влади, що виводить її на рівень організованої злочинної діяльності.

Нарешті, третьою інтегруючою ознакою даного виду злочинності (властивим, втім, і загальнокримінальній корисливій злочинності) виступає корислива мотивація більшості цих діянь, що реалізується протиправними способами. Обов'язковим є наявність прямого умислу, пов'язаного з отриманням економічної вигоди.

На сьогодні існує кілька підходів до визначення кола економічних кримінальних правопорушень:

- економічними вважаються усі кримінальні правопорушення, які безпосередньо чи опосередковано завдають шкоди економічній системі держави і які їх суб'єкти вчиняють з метою отримання економічної вигоди. До них відносяться: окремі кримінальні правопорушення проти власності (майнові);

кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності; окремі кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, проти довкілля тощо;

- до економічних відносять кримінальні правопорушення, які задають шкоди двом базовим елементам економічної системи: власності і господарському механізму держави у процесі здійснення господарської діяльності. Це кримінальні правопорушення проти власності, пов'язані з господарською діяльністю; кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності;

- до економічної злочинності належать лише кримінальні правопорушення які вчиняють у процесі господарської діяльності і які посягають на господарський механізм держави

Пропонуємо наступні критерії класифікації економічної злочинності (за П. Бузалом, С. Денисовим, О. Кириченком):

- кримінальні правопорушення, що полягають у розкраданні чужого майна шляхом привласнення чи розтрати особами, яким воно було ввірено чи перебувало в їх віданні, а також шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК);

- кримінальні правопорушення, що посягають на фінансові інтереси і фінансову систему держави (ст.ст.199, 200-201², 209–212¹, 233 КК);

- кримінальні правопорушення, що посягають на порядок отримання й використання депозитного капіталу і такі, що завдають шкоди кредиторам і гарантам (ст.ст. 218¹–224 КК);

- кримінальні правопорушення, що посягають на встановлений порядок вільної конкуренції в економіці (ст.ст.231–232³КК);

- кримінальні правопорушення, що посягають на встановлений порядок зайняття підприємницькою діяльністю (ст.ст.203¹–206², 213 КК);

- кримінальні правопорушення, пов'язані зі сприянням службовими особами у корисливих цілях підприємницькій діяльності та деякі інші кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, вчинені з вказаною метою (ст.ст. 364, 364¹, 365², 365³, 366, 366², 366³, 368, 368³-369³, 370 КК);

- кримінальні правопорушення, що посягають на права споживачів (ст. 227, 229 КК).

II. Кримінологічна характеристика окремих видів економічної злочинності.

У 2022 році економічна злочинність складала у середньому 5,4% у структурі всієї злочинності в Україні.

У структурі економічної злочинності найпоширенішими є привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК), що складає 34,4% від всієї економічної злочинності, службове підроблення (ст.366 КК) – 18,9%, зловживання владою або службовим становищем (ст.364 КК) – 11,4%, пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК) – 7,8%; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК) – 5%; незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК) – 4,8%.

Загалом же порівняно з минулим роком динаміка економічної злочинності знизилася на 53,6%.

Сума несплачених податків, зборів та інших обов'язкових платежів за 2022 році становить 1,8 млрд. грн.

Що стосується географії поширення економічної злочинності по регіонах України, то спостерігається тенденція її розповсюдження переважно в найбільш економічно розвинутих областях, а саме в Дніпропетровській, Одеській, Харківській, Запорізькій, Львівській та Вінницькій областях і в м. Києві. Луганську й Донецьку області, які традиційно входили до регіонів з високим рівнем економічної злочинності, через війну і, відповідно, зниження господарчої активності на їх території починаючи з 2014 р. до цього рейтингу не включено. Переважно ці кримінальні правопорушення вчиняються у населених пунктах — місцях розташування підприємств.

Істотною проблемою також залишається “тіньова” економіка. Неврахування наявності “тіньової” економіки, відсутність ефективної боротьби з нею економічними та силовими методами призводять до некерованості економічними процесами, відсутності прозорого і цілеспрямованого соціально-економічного розвитку країни. На рівні статистики це веде до деформування макроекономічних показників і, як наслідок, серйозних помилок в аналізі, програмуванні та прийнятті рішень регулюючого характеру.¹

Тіньова економіка – це уклад економічних відносин, що охоплює невраховані, нерегламентовані й незаконні види господарської діяльності. У кожній країні є така складова економічної діяльності, що не укладається в сформовані й узаконені норми.

За сферою діяльності до тіньової економіки різні автори відносять різні види діяльності. Одні вважають, що тіньова економіка охоплює насамперед кримінальну діяльність; інші думають, що тіньова економіка як особливий сектор утворюється тими, хто ухиляється від сплати податків. У Німеччині до тіньової економіки спочатку зараховували лише фінансові таємні угоди.

В ООН фахівці, що займаються національними рахунками, тіньову економіку поділяють на три види діяльності: приховану (або тіньову), неформальну (або неофіційну) й нелегальну. *Прихована* діяльність характеризує дозволену законом працю, що офіційно не оголошується або її результати занижуються з метою відсторонення від сплати податків. *Неформальна* діє на законній підставі й націлена на виробництво товарів і послуг для задоволення власних потреб домашніх господарств (наприклад, власними силами індивідуальне будівництво). *Нелегальна* – це діяльність, що здійснюється найманими робітниками без юридичного оформлення договору.

У структурі тіньової економіки зазвичай виділяють три види діяльності. Неофіційна економіка охоплює легальні види діяльності, пов'язані з виробництвом товарів і послуг, які не фіксуються офіційною статистикою. Така діяльність значного поширення набула в сфері послуг (ремонт квартир; надання житла в курортній місцевості; підготовка учнів для вступу у вищі навчальні заклади, що здійснюється приватно, без юридичного оформлення договорів та ін.). При цьому одержувачі доходів приховують їх від оподаткування.

Фіктивна економіка – це діяльність, пов'язана з одержанням обґрунтованих вигід суб'єктами господарювання. Сюди відносять: приписки, що здійснюють

¹ Савченко В. Ф. Національна економіка: навч. посібник. 2-е вид. / В. Ф. Савченко. – Чернігів: Видавництво ЧДІЕУ, 2014. – С.155.

керівники підприємств у державному секторі економіки; незаконне отримання винагороди; шахрайські способи одержання грошей.

Підпільна економіка – це заборонені законом види економічної діяльності. До їхнього числа відносять: незаконне виробництво й збут товарів і послуг; виробництво зброї, наркотиків, контрабанду; діяльність осіб, що не мають юридичного права займатися цим видом діяльності (лікарі, адвокати, які практикують без ліцензії).

Всю тіньову економіку щодо зв'язку з виробництвом можна поділити на дві частини: та, що пов'язана з виробництвом товарів і послуг, і та, що функціонує в сфері перерозподілу товарів і послуг, створених поза цією сферою.

Відповідно до видів тіньової економіки можна виділити три групи її суб'єктів.

Перша група містить найбільш кримінальні елементи тіньової економіки: торговців наркотиками та зброєю, бандитів, грабіжників, найманих вбивців. Сюди ж можна віднести корумпованих представників органів влади, що беруть хабарі, торгують державними посадами й інтересами. За різними оцінками на частку діяльності цих суб'єктів припадає від 5 до 25% всієї тіньової економіки.

Друга група складається в основному з тіньовиків-господарників. До їхнього числа можна віднести підприємців, комерсантів, банкірів, промисловців й аграріїв, дрібних і середніх бізнесменів, включаючи "човників" (організаторів власної справи). Тепер більша частина товарів, які закупаються "човники", надходить в Україну через легальних перевізників і на кордоні проходить стандартні процедури митного контролю. Ця група суб'єктів змушена йти в "тінь" головним чином тому, що витрати при їхній діяльності з існуючими правилами й законами економічної гри перевищують відповідні вигоди й доходи.

Третя група – це. До них можуть приєднуватися як дрібні, так і середні державні службовці, доходи яких, за існуючими даними, до 60% становлять хабарі. У цієї категорії осіб нефіксована діяльність є другорядною (неформальною) зайнятістю².

III. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє економічні кримінальні правопорушення.

Соціально-демографічні ознаки особи, що вчинила економічні кримінальні правопорушення. Згідно Єдиного звіту про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2022 рік особи, які вчинили економічні кримінальні правопорушення, частіше знаходяться у віці 40-54 років (30%) та 29-39 (31%). 21% виявлених осіб, які вчинили економічні кримінальні правопорушення були у віці 18-28 років, 8,3% – у віці 55-59 років, 5,7% - у віці 60 років і старше, 0,7% – у віці 16-17 років.

Більшість економічних кримінальних правопорушень вчиняється чоловіками – 77%. Відповідно частка осіб жіночої статті складає 23%.

Більшість економічних кримінальних правопорушень вчиняється особами з вищою і передвищою освітою – 57,06%. 24,18% виявлених осіб, які вчинили економічні кримінальні правопорушення мали повну загальну середню та базову загальну середню освіту, 18,09% – професійно-технічну освіту, 0,67% - мали початкову загальну освіти або не мали освіти.

² Мельникова В. І. Національна економіка : навч. посіб. 2-е вид. перероб. та доп. / В. І. Мельникова, О. П. Мельникова, Т. В. Сідлярчук, І. Ю. Тур, Г. М. Шведова. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – С. 78-80.

Переважна більшість економічних кримінальних правопорушень вчиняється громадянами України – 98,85%.

За соціально-рольовими ознаками 0,5% осіб, які вчинили економічні кримінальні були учнями або студентами навчальних закладів; 15,23% були працездатними, які не працювали і не навчались, а 13,52% – безробітними. 4% виявлених осіб – державні службовці, 2% – посадові особи місцевого самоврядування, 0,6% – посадові та службові особи рай- та облдержадміністрацій, 0,2% – професійні судді та інші службові особи судової гілки влади, 10,7% – працівники правоохоронних органів, 0,9% – посадові та службові особи інших органів державної влади, 0,9% - військовослужбовці.

0,4% осіб, які вчинили економічні кримінальні правопорушення перебували у стані алкогольного/наркотичного сп'яніння.

Переважна більшість осіб, що вчинили економічні кримінальні правопорушення на момент вчинення кримінальних правопорушень були одружені, мали дітей, займалися соціально корисною діяльністю.

Кримінально-правові ознаки. 11% осіб, які вчинили економічні кримінальні правопорушення діяли у складі групи. 6% економічних кримінальних правопорушень вчинено особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення.

Морально-психологічні риси. Особи, які вчиняють ці кримінальні правопорушення, відрізняються високою соціальною пристосованістю, гарною орієнтацією в соціальних і правових нормах. Даний тип особистості кримінального правопорушника характеризують прагнення до наживи, розкоші, утилітарність, прагматизм, гіпертрофоване уявлення про роль грошей: «гроші вирішують все», «що не можна купити за гроші, можна купити за великі гроші». Таким особам притаманно підвищене почуття незалежності від правової системи, правовий нігілізм, орієнтація на задоволення своїх власних потреб за допомогою будь-яких засобів, чітке усвідомлення протиправності своїх діянь.

Мотиви кримінально протиправної поведінки мають корисливий характер у різних його модифікаціях і визначалися переважно соціальним статусом особи.

Верхівка "дерева цілей" цих осіб формується відповідно до так званої дихотомії цілей особи, що вчиняє економічне кримінальне правопорушення – в своїй протиправній діяльності типова особа, що вчиняє економічне кримінальне правопорушення прагне до зміцнення або завоювання як міцного економічного становища (за рахунок максимізації прибутку), так і високих статусних позицій в суспільстві. Досягнення надприбутку забезпечується їм за рахунок неприйняттого для легальної господарської системи поведінки – прямого порушення кримінального, цивільного, податкового, митного та іншого законодавства або відходу від виконання юридичних обов'язків в умовах нестабільності, прогальності і суперечливості законодавства.

Групи осіб, що вчиняють економічні кримінальні правопорушення залежно від їх соціально-рольової функції:

- особи, причетні до економічної діяльності;
- власники, співвласники підприємств;
- працюючі по найму;

- посадові особи органів влади і управління³.

IV. Детермінанти економічних кримінальних правопорушень.

Детермінація кримінальних правопорушень у сфері економіки пояснюється поєднанням обставин суб'єктивного і об'єктивного характеру.

Серед детермінант економічної злочинності дослідники зазначають наступні.

Соціально-психологічні детермінанти. У суспільстві панує споживацька система соціальних цінностей у тому числі через поширення і поглиблення бідності до рівня злидарювання. У відповідності до стандартів ООН зараз до 80% населення України визнаються такими, що живуть за межею бідності. А статистика підтверджує - кримінальна активність незайнятого населення у два рази перевищує кримінальну активність серед працюючих громадян. Тож матеріальна незабезпеченість є суттєвим фактором, що провокує кримінально протиправну поведінку.

Сьогодні відбувається поляризація населення за рівнем доходів, зменшення кількісного рівня середнього класу. На цей час 10% громадян із найвищим рівнем доходів отримують 5,4 рази більше, ніж 10% найбідніших. Існування такої диспропорції у масовій свідомості ставить під сумнів можливості легального матеріального забезпечення і спонукає до вчинення протиправних дій.

Крім того значна частини населення моральна виправдовує будь-яке (у т.ч. незаконне) збагачення. Кримінологи наголошують на критично низькому рівні солідарності населення з кримінально-правовими заборонами, що встановлюють відповідальність за кримінальні правопорушення в сфері економічної діяльності. Дається в знаки також низький рівень знання населенням меж відповідальності за кримінальні правопорушення в сфері економіки

Організаційно-управлінські детермінанти пов'язані з діяльністю представників органів державної влади (посадовців). Дослідники відзначають, що зараз до 90% комерційних структур мають корупційні зв'язки в різних органах влади та управління. Не останню роль відіграють недосконала система міжбанківських розрахунків та неналежна система управління економічними процесами з боку органів державної влади.

Питомим підґрунтям для корупції та протидії легальній економіці стало розширення державного апарату. З початку адміністративної реформи кількість співробітників центральних органів виконавчої влади України збільшилася в 95 разів. Зараз нараховується близько ста організацій, що перевіряють і контролюють підприємців. За оцінками Світового банку, керівники українських підприємств витрачають до 35% робочого часу на вирішення податкових питань. Така ситуація, безумовно, ускладнює легальні економічні процеси.

Дослідники зазначають, що вже тривалий час Україні діють дві паралельні влади: офіційна та неофіційна, що формується на основі отриманої у протиправний спосіб власності. У представників кримінальної еліти посада виступає як засіб досягнення економічної мети — можливості користуватися та розпоряджатися державним майном і фінансами. І очевидно прагнення такого криміналітету розширити свої можливості юридично. Особливо небезпечно це проявляється при розподілі державного бюджету.

³ Денисов С.Ф. Кримінологія. Особлива частина : навчальний посібник / С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, С. Г. Кулик. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – С. 147.

Економічні детермінанти. В останні роки прискорюється ріст інфляції внаслідок непослідовних економічних реформ, які обумовили масове зупинення виробництва. Збільшуються тенденції до монополізації економіки країни, що знищує підприємницькі можливості громадян як джерело їх легального самозабезпечення. Відбувається «тінізація» економіки, сплетіння комерційних інтересів владних та бізнесових структур. Невпинно зростає роль корупційних зв'язків та відносин із посадовцями органів влади як запоруки та засобу забезпечення успішного заняття економічною діяльністю та загалом бізнесом особливо великим. Спеціалісти у галузі економіки наголошують на надмірне податкове навантаження.

Особливо негативно на економічну сферу вплинула неналежна приватизація державного майна. Фактично, цей безпрецедентний перерозподіл власності відбувався в умовах нестабільного, недосконалого законодавства, масової корупції. Такі обставини обумовили значну кількість посягань економічної спрямованості, пов'язаних із завданням шкоди в особливо великих розмірах.

Небезпечною стала також тенденція олігархічної монополізації економіки країни, що обмежує підприємницькі можливості громадян і стримує розвиток виробництва.

Умови, пов'язані з діяльністю правоохоронних та судових органів. Останнім часом у країні поширився новий спосіб протиправного захоплення власності — рейдерство. Використовуючи підроблені документи, несправедливі судові рішення, особи, що вчиняють економічні кримінальні правопорушення набувають майнових прав на підприємства, вартість яких становить мільйони гривень. Обов'язковою передумовою таких дій є протиправна діяльність державних посадовців, у тому числі й правоохоронної сфери.

Політичні детермінанти. Тривалий період країна перебуває у стані політичної нестабільності, який посилюючим фактором триваючої економічної нестабільності. Перешкоджає зростанню економіки та ефективним заходам юридичної відповідальності осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері економіки корумпованість частини керівників та службовців органів державної влади та місцевого самоврядування. Відсутні розвинуті інститути політичної відповідальності публічних посадових осіб, які вчинили або сприяли вчиненню кримінальних правопорушень у сфері економіки.

Нормативно-правові детермінанти. На сьогодні існує багато прогалин та протиріч у цивільному, адміністративному, фінансовому, податковому, банківському, бюджетному та кримінальному законодавстві. Вкрай низьким є фактичний рівень розкриття багатьох видів кримінальних правопорушень у сфері економіки. У деяких законах і підзаконних актах відсутня чітка регламентації дій службових осіб та їх відповідальності за протиправні діяння.

V. Запобігання економічним кримінальним правопорушенням.

Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки являє собою узгоджену систему заходів економічного, організаційного, політичного, правового психологічного та технологічного характеру, спрямованих на усунення передумов

цих протиправних дій. Їх реалізація сприяє економічному розвитку, підвищенню добробуту населення, а відтак і загальному соціальному прогресу⁴.

Економічні заходи запобігання економічній злочинності. До загальних заходів відносяться: здійснення комплексу радикальних економічних заходів, спрямованих на формування та розвиток внутрішнього ринку; Зниження рівня реальної інфляції; зниження ступеня «поляризації» населення за рівнем доходів (зменшення 20-кратного розриву між рівнем життя багатих та бідних); ресурсне забезпечення прожиткового мінімуму населення; подолання бідності та безробіття населення країни; забезпечення вільного доступу громадян до приватизації, підприємництва; зменшення податкового навантаження на суб'єктів підприємництва; протидія монополізації економіки, поширення конкурентних засад щодо діяльності її суб'єктів; поширення державного кредитування малого й середнього бізнесу; залучення вітчизняних та закордонних інвестицій у країну.

До спеціальних заходів відносяться: створення економічної основи державних позабюджетних фондів, що передбачають відособлене фінансування програм компенсації шкоди жертвам кримінальних правопорушень в сфері економіці; зменшення готівкових розрахунків у господарському та цивільному обороті; реалізація механізму повної чи часткової деприватизації, якщо приватизація здійснена з порушенням передбачених законом умов та порядку її проведення; декларування доходів населення; поширення енергозберігаючих технологій у народному господарстві, використання альтернативних джерел енергії.

Організаційні заходи запобігання економічній злочинності. До загальних заходів відносяться: розробка та впровадження нових соціальних технологій, об'єктивно перешкоджаючих вчиненню кримінальних правопорушень у сфері економіки (забезпечення «прозорості» бюджету всіх рівнів, оголошення рейтингів вільних від корупції сфер державного управління окремими секторами економіки; галузева паспортизація суб'єктів економічної діяльності тощо); забезпечення ефективного контролю державних рішень «четвертою владою» – пресою; забезпечення видатків на наукові дослідження тіньової економіки та розроблення заходів протидії щодо неї.

До спеціальних заходів відносяться: Встановлення жорсткого організаційно-правового контролю за діяльністю посадових осіб у сфері регулювання економічних відносин і прийняттям ними деструктивних економічних рішень; забезпечення кримінологічної експертизи нормативних актів у сфері підприємництва; створення системи кримінологічного моніторингу всіх галузей економіки; розробка спеціалізованих програм (планів) або розділів таких програм (планів) боротьби з окремими видами кримінальних правопорушень у сфері економіки; оптимізація системи підрозділів правоохоронних органів, що здійснюють боротьбу з окремими видами кримінальних правопорушень у сфері економіки; забезпечення відкритості державних закупівель, проведення їх на конкурентних засадах; фінансовий моніторинг обігу грошової маси, приватизаційних паперів; необхідне ресурсне забезпечення підрозділів правоохоронних органів по боротьби із економічними кримінальними правопорушеннями; вдосконалення механізму взаємодії вітчизняних і зарубіжних правоохоронних органів, що здійснюють боротьбу із кримінальними правопорушеннями у сфері економіки транснаціонального характеру; забезпечення

⁴ Голіна В. В. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська, О. В. Лисодед та ін.; за ред. В. В. Голіни та Б. М. Головкіна. – Х. : Право, 2014 – С. 261.

механізму конкуренції та обліку при наданні юридичним та фізичним особам прав на земельні ділянки; створення служб, підрозділів на підприємствах, які б відповідали за їх економічну безпеку; створення об'єднань товаровиробників за відомчою належністю, статутна діяльність яких була б спрямована на захист галузевого бізнесу.

Політичні заходи запобігання економічній злочинності. До загальних заходів відносяться: підтримання стійкої рівноваги державних та приватних інтересів в економіці; зниження рівня корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування, до показника який би не заважав економічному зростанню; забезпечення стабільності обмеження державного управління майном та економічною діяльністю.

До спеціальних заходів відносяться: розробка державної стратегії боротьби з тіньовою економікою; забезпечення державною підтримкою розвиток інститутів громадянського суспільства, які ставлять перед собою за мету запобігання економічним кримінальними правопорушеннями.

Правові заходи запобігання економічній злочинності. До загальних заходів відносяться: нормотворчість, яка стимулює розвиток підприємництва; усунення протиріч у правовому регулюванні власності, економічної діяльності та служби в комерційних та інших організаціях; удосконалення правозастосовчої політики, підвищення ефективності її діяльності з метою реалізації принципу невідворотності покарання незалежно від політичного і соціального статусу особи; приведення різних галузей законодавства до сучасних потреб.

До спеціальних заходів відносяться: усунення термінологічної неузгодженості цивільного, адміністративного, митного, податкового і кримінального законодавства; вдосконалення судової практики тлумачення норм про відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері економіки; вдосконалення правового регулювання діяльності підрозділів правоохоронних органів, що здійснюють боротьбу з окремими видами кримінальних правопорушень у сфері економіки; нормативне врегулювання механізму компенсації збитку, заподіяного жертвам кримінальних правопорушень у сфері економіки; зменшення переліку видів підприємницької діяльності, які ліцензуються; законодавче врегулювання механізму обмеження політичного і управлінського лобізму.

Психологічні заходи запобігання економічній злочинності. До загальних заходів відносяться: виховання критичного відношення до стереотипів споживацького способу життя; виховання пошани до власності і легального підприємництва; формування довіри населення до державної економічної політики; виховання негативного відношення до ухилення від сплати податків; виховання належної правосвідомості громадян, особливо – молодшої частини населення, формування так званого «середнього класу».

До спеціальних заходів відносяться: інформування населення про стан правового регулювання відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері економіки; виховання солідарності населення з кримінально-правовими заборонами відносно суспільно небезпечної економічної поведінки; інформування про негативні наслідки порушення кримінально-правових заборон у сфері економіки; інформування про заходи профілактики окремих видів кримінальних правопорушень у сфері економіки; інформування про способи легального захисту прав, порушених в результаті вчинення кримінальних правопорушень у сфері

економіки; демонстрація позитивних результатів запобігання і припинення окремих видів кримінальних правопорушень у сфері економіки.

Технологічні заходи запобігання економічній злочинності. До загальних заходів відносяться: розробка та впровадження технічних засобів, що забезпечують персоніфікований доступ до майна, виробництва, розподілу і споживання товарів (зокрема послуг); використання в промисловості, сільському господарстві і сфері обслуговування технологій, об'єктивно перешкоджаючих незаконному заволодінню, вилученню або використанню майна.

До *спеціальних* заходів відносяться: створення комп'ютерного програмного забезпечення підтримки та прийняття управлінських рішень у сфері боротьби з окремими видами кримінальних правопорушень у сфері економіки; розробка та впровадження організаційно-технічного забезпечення швидкої і ефективної фіксації слідів неочевидних кримінальних правопорушень у сфері економіки; вдосконалення автоматизованих інформаційно-пошукових систем стосовно вирішення задач кваліфікації окремих видів кримінальних правопорушень у сфері економіки.